

УДК 347.68:(007:004.73)

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-3-119-123>

С. С. Аліна, аспірант кафедри
цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»

ФАКТОРИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ МОЖЛИВІСТЬ ТРАДИЦІЙНОГО СПАДКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ОБ'ЄКТІВ

Стаття присвячена питанню визначення правової природи цифрових об'єктів як об'єктів спадкових прав. Визначено, що особливості ІТ-об'єктів виступають перешкодами для застосування чинних норм законодавства, які визначають процедуру спадкування цивільних прав. Серед принципальних особливостей цифрових об'єктів, що є перешкодами для традиційного спадкування, визначено такі: динамічність існування ІТ-об'єктів; анонімність та знеособлення в питаннях володіння та використання окремих ІТ-об'єктів; знаходження окремих об'єктів поза межами впливу держави та національного законодавства; нетрадиційність способів монетизації окремих об'єктів ІТ; невизначеність реальної та потенційної цінності окремих об'єктів. З'ясовано, що динаміка виникнення і існування ІТ-об'єктів знаходить свій вияв у трьох ключових факторах: максимальній швидкості їх виникнення та поширення; стрімкому розширенні сфери застосування та видозміні первинного об'єкта; раптовості їх занепаду та зникнення через заміну новими об'єктами. Доведено, що держава нерідко не включена до тієї системи відносин, що формуються щодо конкретного цифрового об'єкта, а отже, потребується значний об'єм науково-дослідної, законотворчої та правозастосовчої роботи для врегулювання відносин щодо цифрових об'єктів та включення цих відносин до усталеної системи внутрішньодержавних цивільних правовідносин. Виокремлено функціональні недоліки державної політики у сфері регулювання відносин щодо цифрових об'єктів: невизнання окремих ІТ-об'єктів, недооцінка їх значення для сучасного суспільства, відсутність технічних механізмів впливу на такі відносини. Доведено значення анонімізації в мережі для спадкового потенціалу окремих цифрових об'єктів у мережі. Доведено, що неможливість визначити особу власника прав на конкретний цифровий об'єкт стане значною перешкодою для його можливого спадкування в разі смерті правовласника.

Ключові слова: фактори, цифровий об'єкт, конфіденційність, анонімність, традиційне спадкування, правовий режим спадкового майна.

S. S. Alina. Factors excluding the possibility of traditional inheritance of digital objects

The article is devoted to the determination of the legal nature of digital objects as objects of inheritance rights. It has been determined that the features of digital objects constitute obstacles to the application of the current legislative norms that determine the procedure for inheriting civil rights. Among the principal features of digital objects, which are obstacles to traditional inheritance, the following are identified: the dynamic existence of IT objects; anonymity and depersonalization in matters of ownership and use of individual IT objects; the location of individual objects beyond the influence of the state and national legislation; unconventional methods of monetization of individual IT objects; the uncertainty of the real and potential value of individual objects. It is established that the dynamics of the emergence and existence of IT objects finds its expression in three key factors: the maximum speed of their occurrence and distribution; the rapid expansion of the scope and modification of the primary object; the suddenness of their decline and disappearance due to the replacement of new objects. It is proved that the state is often not included in the system of relations that are formed around a particular digital object, and therefore a significant amount of research, legislative and law enforcement work is required to resolve relations regarding digital objects and include these relations in the system of domestic civil relations. The following functional shortcomings of state policy in the field of regulation of relations regarding digital objects are highlighted: non-recognition of individual

© С. С. Аліна, 2019

IT objects, underestimation of their importance for modern society, lack of technical mechanisms for influencing such relations. The importance of anonymization in the network for the hereditary potential of individual digital objects in the network is proved. It was determined that the inability to determine the identity of the owner of the rights to a specific digital object will become a significant obstacle to its possible inheritance in the event of the death of the copyright holder.

Key words: factors, digital object, privacy, anonymity, traditional inheritance, legal mode of hereditary property.

Постановка проблеми. Процедура переходу прав на майно від померлого до іншої особи почала оформлюватися ще в період формування в людства уявлень про такі права на майно. Обмеженість часу життя людини вимагало розуміння, як визначатиметься доля речей, що належать особі. Сформовані ще римськими юристами стандарти, що застосовуються для відносин спадкування, були перейняті вітчизняним законодавцем під час прийняття Цивільного кодексу України. Еволюційні зміни суспільних відносин на сучасному етапі розвитку людства призвели до розширення можливостей спадкування. До складу спадщини стало можливим включати широке коло майнових прав, а також ряд немайнових прав, які можуть бути відчужені. Діджиталізація суспільного життя у XXI сторіччі призвела до появи нових об'єктів права, права щодо яких здійснюються фізичними особами, а отже, виникла необхідність визначення їх статусу як об'єкта спадкових відносин.

Стан дослідження теми. Науковці, які піднімали питання спадкування ІТ-об'єктів, не приділяли уваги визначенню причин невідповідності законодавчо закріплених процедурних форм спадкування вимогам сучасних відносин щодо цифрових об'єктів. Також відсутня й юридична практика спадкування цифрових об'єктів через незначний період використання подібних об'єктів у повсякденному житті, відносно молодість авторів та власників таких об'єктів та невизначеність остаточного комерційного потенціалу останніх. Саме тому мета даного дослідження – виокремити ті обставини, що на сьогодні перешкоджають застосуванню чинних правових механізмів під час спадкування об'єктів ІТ-середі.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, природа ІТ-об'єктів різниться в залежності від виду технологій, що застосовуються для створення, зміни, обслуговування або використання окремого об'єкта ІТ-середі. Однак можна виділити ряд характерних особливостей, які прямо або опосередковано властиві більшості цифрових об'єктів та впливають на можливість їх потенційної передачі у спадок у випадку смерті власника.

Для визначення конкретних перепон спадкуванню таких об'єктів за загальними правилами необхідно окремо проаналізувати особливості ІТ-об'єктів, які визначають їх правову природу як об'єктів спадкування. Перш за все, слід виділити такі:

- динамічність існування ІТ-об'єктів;
- анонімність та знеособлення в питаннях володіння та використання окремих ІТ-об'єктів;
- знаходження окремих об'єктів поза межами впливу держави та національного законодавства;
- нетрадиційність способів монетизації окремих об'єктів ІТ;
- невизначеність реальної та потенційної цінності окремих об'єктів.

Динаміка виникнення і існування ІТ-об'єктів знаходить свій вияв одразу в трьох ключових для можливості їх коректного правового регулювання факторах: максимальній швидкості їх виникнення та поширення; стрімкому розширенні сфери застосування та видозміні первинного об'єкта; раптовості їх занепаду та зникнення через заміну новими об'єктами.

Перший фактор фактично виключає можливість законодавству встигати за розвитком інформаційних технологій і об'єктами, які породжуються завдяки цим технологіям. Крім того,

важливе значення має той факт, що значна частина ІТ-об'єктів сьогодні впроваджуються незалежними від держави користувачами інформаційних технологій, як це бачимо на прикладі криптовалют. Держава найчастіше не включена до тієї системи відносин, що формуються щодо того чи іншого цифрового об'єкта, а отже, потребується значний об'єм науково-дослідної, законотворчої та правозастосовчої роботи для врегулювання відносин щодо цифрових об'єктів та включення цих відносин до усталеної системи внутрішньодержавних цивільних правовідносин.

Окремо необхідно зазначити про стрімке розширення кола ІТ-об'єктів, що мають цінність у сенсі правого регулювання. Так, наприклад, ще 14 років тому відеохостинг YouTube представляв собою платформу для пошуку відеороликів [5] без стабільної аудиторії та конкретних комерційних перспектив для авторів самих відеофайлів. На сьогодні прибуток від окремих каналів із вітчизняної зони YouTube досягає 100 тисяч доларів США на місяць [6]. Відеохостинг фактично пройшов трансформацію від онлайн-галереї відео через формат особистих відеоблогів до платформи з фактично безмежними можливостями транслювання інформації в багатомільйонну мережу користувачів із метою досягнення широкого спектру завдань. YouTube – перший у топ-10 сайтів, які українці відвідують щомісяця, і перший, де найдовше українці проводять часу (більше 20 хвилин в день). А в Україні 40,9 млн. інтернет-користувачів, і 72% із них користуються Інтернетом щодня [4].

У свою чергу, канал на платформі YouTube від приватної ініціативи у вільний час створився на цілком оформлений об'єкт цивільних відносин. Об'єктивація таких каналів підтверджується включенням їх до правовідносин купівлі-продажу, міни, надання послуг, правовідносин щодо здійснення та захисту прав інтелектуальної власності тощо. На сьогодні ні вітчизняне законодавство, ні юридична доктрина не дали відповіді на питання визначення юридичної природи передачі прав на YouTube-канал, попри той факт, що фактично існує вільний ринок продажу таких прав, а користувачі звертаються до методів забезпечення таких угод за допомогою неправових заходів [3]. Держава залишається осторонь і у визначенні правового режиму таких об'єктів у спадкових правовідносинах.

У той же час необхідно констатувати, що стрімкий розвиток відеоблогінгу, підвищення попиту на послуги пов'язані з виробленням аудіовізуального контенту для подальшого розміщення в мережі Інтернет, запровадження нових технологічних рішень від самого відеохостингу (потокowe live-відео, платні підписки, інтерактивність самих відео і широкі можливості зворотного зв'язку з користувачами хостингу) розширюють сферу застосування каналів на YouTube, здійснюючи розширення такого об'єкта, як персональний канал на відеохостингу, на окремі підвиди. Так, наприклад, вже сьогодні канали на YouTube виступають повноцінними ЗМІ та медіа-ресурсами з розважальним контентом, базами даних із відео-оглядами товарів із конкретних магазинів, систематизованими базами знань із конкретних питань, персональним сховищем для результатів творчості тощо. Кардинально різні цілі авторів таких каналів та принципово відмінні можливості від використання таких об'єктів означають також і різні сфери їх застосування, а отже, й неоднорідність правового режиму здійснення та захисту прав на такі об'єкти. Крім того, збільшення кількості «форм-факторів» для такого об'єкта, як YouTube-канал, створює умови для виникнення похідних ІТ-об'єктів, права на які також потребують правового регулювання, та недостатність правових механізмів для їх захисту [7] (наприклад, знедавна поширене питання про захист інтелектуальних прав на «формат відеоконтенту»).

Стрімкий розвиток інформаційних технологій призводить до швидкої заміни одних технологічних рішень іншими, більш сучасними, економічно вигіднішими або доступнішими. Періодична зміна пріоритетів у виборі інформаційних технологій, що використовуються для формування тих чи інших цифрових об'єктів, накладає відбиток і на значення таких об'єктів

для суспільства. Таким чином, може зникати необхідність правового регулювання відносин, що виникають щодо таких об'єктів через втрату ними значення для суспільства. Крім того, еволюція ІТ-об'єктів та специфіка форми їх існування безпосередньо впливає й на спосіб їх передачі від спадкодавця до спадкоємця, а також на форму заповіту.

Приклад майже цілковитого зникнення цілого ряду носіїв інформації, таких як дискети, касети VHS та аудіокасети, свідчить про неможливість гарантування збереження цифрового об'єкта для подальшого його спадкування в оригінальному вигляді та необхідність розроблення й підтримання актуального носія не тільки для самого ІТ-об'єкта, а й для інформації, яка забезпечує доступ до такого об'єкта.

Якщо говорити про конфіденційність як критичну відмінність відносин у сфері Інтернет, то її вплив на межі здійснення суб'єктивних цивільних прав щодо окремих об'єктів у мережі Інтернет є потенційно визначальним. На відміну від традиційних цивільних відносин у реальному житті, де анонімність відносно неможлива, відносини у сфері Інтернет можуть набувати абсолютно знеособлених форм. Так, наприклад, тематичні канали в месенджері Telegram, канали на відеохостингу YouTube, сторінки в Instagram та подібні до них об'єкти можуть мати абсолютно анонімний характер, підкріплений можливостями програмного забезпечення самих інтернет-ресурсів у питаннях забезпечення анонімності, а також можливостями VPN та інших технологій забезпечення анонімності в мережі Інтернет.

Попри супротив окремих держав анонімізації мережі Інтернет, тенденції розвитку міжнародного права свідчать про те, що анонімність в Інтернеті належить до прав людини. Такого висновку, наприклад, дійшла Рада з прав людини Організації об'єднаних націй, яка представила у 2015 році звіт засідання, присвяченого анонімності та шифруванню в інтернеті. Засоби анонімізації і шифрування названі у звіті «необхідними для того, щоб людина була вільною у вираженні своєї думки в цифрову епоху». У документі наголошується, що хоча такі засоби і можуть використовуватися зловмисниками для вчинення злочинів, той же самий телефон можна використовувати як для того, щоб задумати злодіяння, так і для повідомлень у поліцію [1].

Європейська Хартія про права людини у статті 9 визнає право кожного на захист особових даних [2]. Право на приватність розуміється як можливість людини мати і підтримувати контроль за інформацією, що стосується її.

Визнаючи потенціал можливої анонімізації в Інтернеті, в майбутньому можна констатувати, що неможливість визначити особу власника прав на конкретний цифровий об'єкт стане значною перепоною для його можливого спадкування в разі смерті правовласника. На відміну від телевізійного каналу, діяльність якого регулюється державою, YouTube-канал або сторінка в Instagram, фактично виконуючи роль повноцінного транслятора інформації, можуть зберігати анонімність автора, правовласника або особи, яка поширила дану інформацію за допомогою належного їй YouTube-каналу, сторінки в Instagram тощо.

Поряд із вольовим проявом анонімізації відносин у мережі Інтернет (свідомими діями особи-власника прав на конкретний цифровий об'єкт для забезпечення конфіденційності здійснення нею своїх прав) на сьогодні в мережі Інтернет існує також тенденція знеособлення авторства певного контенту або суб'єкта володіння певними цивільними правами щодо окремого цифрового об'єкта. Такий прийом використовується у випадку наявності декількох авторів контенту або більшої питомої ваги того бренду, під яким розміщується той чи інший цифровий контент.

Ще одним фактором, що унеможливорює використання наявних механізмів спадкування, виступає вже згадувана відмова держави від регулювання цілих сфер суспільних відносин шляхом невизнання окремих ІТ-об'єктів, недооцінки їхнього значення для сучасного суспільства, відсутності технічних механізмів впливу на такі відносини (в тому числі невдалі спроби регу-

лювання таких відносин). Класичним прикладом виступають відносини щодо володіння та розпорядження криптовалютами гаманцями в Україні, адже згідно з листом Національного банку України від 8 грудня 2014 р. випуск віртуальної валюти Bitcoin не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодної із країн, а отже, є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості [8]. У цьому випадку максимальна формалізація підходу до визначення природи криптовалюти Bitcoin залишила без регулювання швидко зростаючий ринок торгівлі криптовалютними активами.

Висновки. Резюмуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що властивості природи ІТ-об'єктів, особливо створених або розміщених у мережі Інтернет, виключають можливість поширення на них режиму спадкового майна або цивільних прав, що можуть бути успадковані у традиційному порядку за законом або заповітом.

Список використаних джерел:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. ELI: URL : http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj.
2. Анонімність в Інтернеті належить до прав людини – ООН. Закон і бізнес. 2015. URL : https://zib.com.ua/ua/116597-anonimnist_v_interneti_nalezhit_do_prav_lyudini_-_oon.html.
3. Законна ликупля-продажа канала Youtube? URL : <https://firstvideoseo.com/pokupka-kanala-youtube-zakonno-li/>.
4. Какменялся YouTube за 12 лет: эволюция видеохостинга. URL : <https://podrobnosti.ua/2187879-kak-menjalsja-youtube-za-12-let-evoljutsija-videohostinga.html>.
5. Лист Національного банку «Щодо віднесення операцій з віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin» № 29-208/72889 08.12.2014 р. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14>.
6. Нелегкие деньги. ЭП раскрывает доходы топ-10 YouTube-каналов. *Экономическая правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/05/10/592102/>.
7. Проверка авторских прав на YouTube. URL : <https://academy.air.io/blog/proverka-avtorskikh-prav-na-youtube>.
8. Свій YouTube-канал: с чего начать. На примереop компании. URL : <http://loyer.com.ua/ru/svoj-youtube-kanal-s-chego-nachat-na-primere-yurkompanii/>.